

De Duitse Begijnenbeweging sinds 1985 en de nieuwe begijnhoven sinds 15 jaar.

Begijn zuster Brita Lieb

Goedendag, dames en heren!

Ik ben begijn zuster Brita Lieb uit Fulda en ik spreek over de huidige, nieuwe begijnenbeweging in Duitsland.

Anders dan in Nederland was in 1985 het begrip "Begijn" in Duitsland in geen enkel archief en bibliotheek meer bekend. Dit belangrijke hoofdstuk van de geschiedenis van de vrouw werd bij ons verzwegen, genegeerd, vergeten.

Mijn voorgangster Gertrud M. Hofmann-Startz, een studiegenote van paus emeritus Benedictus XVI in München, katholieke arts, weduwe met vier kinderen, wilde de begijnenbeweging weer nieuw leven inblazen. Ze bestudeerde de geschiedenis van de begijnen en hield ontzettend veel voordrachten. In 1991 schreef ze haar eerste boek "De barmhartige Samaritaansen", tegenwoordig uitgegeven bij Topos-TaschenBuch onder de naam "Die Beginen" waaruit paus Benedictus in het praktische deel van zijn eerste encycliek "Deus Caritas est" - "God is liefde" geciteerd heeft. Helaas uitsluitend in de mannelijke vorm.

In 2013 sprak Paus Benedictus in zijn welkomstwoord voor het 700 jarig jubileum van de zusters Cellitinnen in Keulen zijn lof uit over de begijnen als zijnde "belangrijk voor heden en verleden".

Maar de vrouwenbeweging in Duitsland was sneller: vrouwen ontdekten de begijnen op zoek naar voorbeelden overal in biografisch en geschiedkundig onderzoek.

Graag wil ik hier **drie oorzaken** van deze ontwikkeling toelichten:

1. Vrouwenpolitiek

Aan het begin van de 20ste eeuw eiste de vrouwenbeweging in Duitsland vrouwenstemrecht en het recht voor vrouwen om überhaupt te leren en te studeren. Vanwege deze opstelling werden deze betrokken vrouwen op vervelende wijze bespot. Mijn moeder was een van de eerste studentes, die in Bonn en Parijs studeerden en nog met "mijne heren studenten" werden aangesproken. In 1920 discussieerden theologen in alle ernst of vrouwen überhaupt verlost konden worden, aangezien zij immers geen ziel hadden. Talrijke kwalijke uitspraken over het "wezen van de vrouw" van theologen en wetenschappers van naam hebben ons bewust gemaakt van het feit dat ook de hedendaagse heksenvervolging een gevolg van deze vrouwonvriendelijke wereldbeschouwing was.

Virginia Woolf schreef in 1929 "*A room of one's own*" ("*Een kamer voor zich alleen*"). Zij gaf op die manier uitdrukking aan een diep verlangen van vele vrouwen en besepte de betekenis van RUIMTE, van ruimte voor zelfontplooiing van de eigenwaarde van vrouwen.

In de tweede golf van de vrouwenbeweging vanaf 1968 leidde de wens ons, niet alleen zelf gekozen beroepen en studies te realiseren maar ook door gekwalificeerde beroepsuitoefening, zoals bij de begijnen uit eerdere eeuwen, financiële onafhankelijkheid te bereiken. Mij werd gezegd: “U ziet er helemaal niet uit als een Blauwkous (“Blaustrumpf”), omdat ik het durfde in het openbaar enkele misstanden ter sprake te brengen. Zelfs nog in 1977 kon mijn echtgenoot beslissen of ik mocht werken en naar welke school onze kinderen zouden gaan, ik mocht dat niet. Tot 1978 was er nog het celibaat voor leraressen en protestantse dominees, die door het huwelijk, anders dan bij hun mannelijke collega’s, hun baan verloren.

Wij vormden vrouwengroepen die zich intensief met politiek gingen bezighouden. Met de stelling “Het private is het politieke en omgekeerd” leerden we goed te kijken en te luisteren en onze in de grondwet verankerde waarden op te eisen. Wij hebben ons ingezet voor een voor vrouwen passende en geïntegreerde taal, die vrouwen niet alleen laat meetellen, maar ook zichtbaar maakt. We hebben betaalde banen voor vrouwenarbeid en ruimte voor ontplooiing van een vrouwencultuur bewerkstelligd, alsook talrijke vrouwennetwerken kunnen opzetten.

Vele vrouwen lijden onder patriarchale maatschappelijke structuren en hebben moeite om in te zien: “Niet ik ben fout, maar mijn lichaam en mijn geest reageren op een ziekelijk, fout systeem” Daarom zijn onze lichamelijke ongeschondenheid en zelfbeschikking zo belangrijk. Daarom zeggen wij: “Wij willen niet een stuk van de taart, maar een heel ander recept”

2. Theologie

Voor mij en vele anderen werd de feministische theologie een doorslaggevende hulp, die ons in de positie bracht met eigen ogen, eigen vragen en ervaringen van vrouwen de bijbel zelf te lezen en te onderzoeken. Toen ontdekten we tot onze verbazing, dat Jezus nergens vrouwen veroordeelde of bekritiseerde, maar ze opbeurde, genas, zelfs van hen leerde en ze uitzond. Ook in het Eerste of Oude Testament zijn er veel belangrijke, in Gods naam handelende vrouwen (ik heb daar alleen al 12 profetessen gevonden), die ons als huidige begijnen aanmoedigen en bevrijden, die ons als geliefde dochters van God zien, die begaafd, begenadigd zijn en een opdracht hebben.

In feministische bijeenkomsten leerden wij hoe de leer en de nalatenschap van Jezus misbruikt was (*“Het kruis met het kruis”*). We hebben ervaren hoe de kerkgeschiedenis zich steeds opnieuw bezondigd heeft aan vrouwen en hen als zondaressen heeft neergezet. Zoals bijvoorbeeld Eva, “Moeder van al het leven”. Of Maria Magdalena, de eerste getuige van de paasgebeurtenissen, door Jezus zelf gemachtigd, die in de vroeg-christelijke kerk (en in de Orthodoxe kerken tot op de dag van vandaag) als “Vrouwelijke apostel der apostelen” wordt aangeduid. Zij werd met twee andere vriendinnen van Jezus samengevoegd tot een persoon en als prostituee gedevalueerd. Bij het Vrouwenrequiem van theologe Jutta Voss bestaande uit originele heksenproces handelingen afgewisseld met muziek van Bach en Händel stortte de ene na de andere vrouw snikkend ineen.

De beslissende vraag, wie het leven en wie de dood brengt, blijft tot op heden actueel.

Later werden de feministische theologes een anti-joodse houding verweten en ze merkten dat hun professoren ze niets anders geleerd hadden en dat ze daarom geen enkel besef van onrechtvaardigheid hadden ontwikkeld. En vervolgens werd ook dit terrein grondig onderzocht en beter bestudeerd dan de officiële theologie dat tot op heden doet.

Veel, veel te veel vrouwen verlieten de kerk of keerden zich vertwijfeld af. Maar wij hebben het goddelijke, het leven schenkende, de wijsheid en de kracht van de Heilige Geest nodig. Wij ontwierpen liturgieën voor vrouwen, organiseerden bijeenkomsten en seminars, stichtten vrouwenkerken, discussieerden over nieuwe inzichten en boeken. We ontdekten de vrouwen-Kringloop festiviteiten, waarbij we het leven in elke vorm vierden, we beleefden vreugde aan het met elkaar delen van de uiteenlopende gaven en de opleving van onze eigen vergeten tradities. Daarbij komt ook nog de kennis van de helende krachten van de natuur. Terwijl zowel oude als jonge vrouwen zeer open over hun deels afschuwelijke levensomstandigheden en levenservaringen spraken, ontstond er veel solidariteit tussen de vrouwen.

Italiaanse filosofes benoemden die nieuwe toenadering en vertrouwdheid als “affidamento” als “in vertrouwen nemen”. Dat willen we in de praktijk toepassen. Het tiendaagse evenement “Solidariteit van de kerken met de vrouwen” en de oecumenische bijeenkomst “Rechtvaardigheid, vrede en bewaking van de Schepping” bracht vele vrouwen in beweging. De dertien wijze oude vrouwen van de “Internationale raad van grootmoeders” die zich tot op heden over de hele wereld inzetten voor vrede en conservering van de schepping, werden een voorbeeld voor ons ouderen.

3. Geschiedenis

Toen wij in onze politieke of theologische vrouwengroepen ons vizier op de geschiedenis van vrouwen richtten, ontdekten wij de begijnen en voelden ons meteen aangesproken. Meerdere vrouwen oriënteerden zich op de historische begijnen, wilden uit de valkuil van het individualisme stappen en droomden van nieuwe begijnhoven als vrijplaatsen voor vrouwen. Zij wachtten niet meer tot ze gevraagd werden, tot het toegestaan was, maar gaven met zelfbeschikking en eigen verantwoordelijkheid vorm aan hun wensen. Niemand haalde voor hen “de kastanjes uit het vuur”, ze werden zelf actief.

Zij noemen zich vandaag de dag supraconfessioneel, spiritueel, politiek-sociaal betrokken, naar buiten gericht. Enkelen durven de dialoog met wereldreligies aan. Zij staan daarbij op het standpunt: “Traditie is niet het bewaren van de as, maar het doorgeven van het vuur” En “Begijnen beginnen van binnen”.

Er ontstond een creatief laboratorium met veel dynamiek. Vrouwen hielden zich bezig met juridische grondbeginselen, financieringsvormen, uiteenlopende offertes van grond en vastgoed, bouwplannen, ecologische vragen en de stichting van nieuwe begijnengroepen en werden zo initiatiefnemers van nieuwe begijnhoven. Gelijkgesinde, pientere vrouwen pakten het begijnenidee op, gelijktijdig in vele Duitse steden, inmiddels ook in Europa en wereldwijd.

De nieuwe begijnenbeweging in Duitsland

In april 2004 hebben wij de “Koepelorganisatie van Begijnen (*e.V. = eingetragener Verein*)” in het leven geroepen. De opdracht is het vormen van een netwerk van begijnhoven en hun initiatieven, het informeren van geïnteresseerde vrouwen en de verspreiding van het begijnenidee. Een jaarlijkse landelijke ontmoeting van begijnen eind augustus werd geïnitieerd, onderzoek geïntensiveerd, een begijnenarchief aangelegd, talrijke informatieve bijeenkomsten met voordrachten met vertoon van afbeeldingen en films gehouden, een homepage ingericht. Voortdurend vind er begeleiding van nieuwe individuele begijnen en groepen, studentes en promovendi plaats. Helaas werd een studiebeurs voor een nog te schrijven proefschrift over begijnen geweigerd.

Jaarlijks bieden wij een begijnenreis naar historische begijnenoorden aan. In het begin waren we ook meerdere keren in Breda en 13 keer in Vlaanderen om onze wortels uit te pluizen. Tegenwoordig bestuderen en bereizen we successievelijk de Duitse regio's. Want in meer dan 660 Duitse steden zijn er archiefdocumenten over begijnen te vinden. Vandaag de dag is er meer te ontdekken als we ooit dachten te weten.

Zo ontstonden de laatste 14 jaar in Duitsland 14 nieuwe, hele verschillende begijnhoven. Gefinancierd door beleggers of door stichtingen zoals in Tübingen en Delbrück in de buurt van Paderborn. In Keulen werd een nieuwe coöperatieve vereniging opgericht. In Bochum bouwde een oude, maar actieve coöperatie 15 puntgevelhuizen rond een kerk en een dorpscentrum. De vrouwen huren deze woningen. In totaal wonen ongeveer 500 vrouwen bij ons in nieuwe begijnhoven. Anderen ondersteunen de nieuwe begijnenbeweging door hun verenigingslidmaatschap. Nog meer hofjes zijn in voorbereiding.

In de nieuwe begijnhoven wonen jonge en oude vrouwen zonder leeftijdsgrenzen, alleenstaande moeders met opgroeiende kinderen, lesbiennes en vrouwenparen, katholieke en protestantse vrouwen, politieke en spirituele, ecologisch actieve vrouwen, vrouwen met toekomstvisie, vrouwelijke kunstenaars en zelfstandige ondernemers, luidruchtige en stille vrouwen, vrouwen met huisdieren en groene vingers, danseressen, musici en verhalenvertellers, vrouwen met kennis van techniek en met ambachtelijke kwaliteiten.

Vrouwen overleggen met elkaar hoe zij hun leven van alledag organiseren, hoe haalbare beslissingen kunnen worden getroffen. Voor menigeen is daarbij inzicht in conflictbeheersing, vreedzame communicatie of feministische theologie van groot nut. We discussiëren hoe sociale betrokkenheid, over de eigen persoon heen, er uit zou kunnen zien. We vragen ons af: “Als vrouwen in vrijheid zelfstandig beslissingen kunnen nemen, wat ontwikkelen ze dan?” “Hoe zou een alternatief voor het patriërchaat en het kapitalisme er uit zien?” “Hoe ziet de toekomst van onze kinderen en kleinkinderen er uit?” Welke inspanningen zijn daarvoor nodig?”

Wij houden ons bezig met de balans tussen dichtbij en veraf, zelfstandig zijn en deel uitmakend van de gemeenschap, vrijwillig en toch betrouwbaar, arbeid en contemplatie, verbondenheid met de gemeenschap zonder je persoonlijkheid op te geven.

Vele vrouwen zijn in een beroep werkzaam, de ouderen in de begijnhoven nemen steeds meer de huishoudelijke taken in en rondom de woning op zich. Regelmatige maar ook vele toevallige ontmoetingen in en rondom het huis, gemeenschappelijke werkzaamheden en betrokkenheid, vele festiviteiten versterken de nieuwe gemeenschappen.

Steeds opnieuw komen er zeer geïnteresseerde groepen die geïnformeerd, rondgeleid willen worden en uitgenodigd willen worden tot een gesprek onder het genot van een kopje met taart. Gevolg is dat de bewoners van de begijnhofjes goed moeten kunnen bakken!. Tevens is er in de begijnhoven een groot ,voor iedereen toegankelijk cultureel aanbod.

Het is een "grasroots" beweging geworden die uitsluitend door vrijwilligers gedragen wordt.

Ik kom nu aan het laatste deel van mijn betoog.

Zuster Marcella Pattijn vertelde ons in Kortrijk, dat in het midden van de vorige eeuw de begijnen in België en Nederland besloten hadden om geen jongere vrouwen meer op te nemen, "want hun manier van leven zou ten einde zijn". "Wanneer jullie vandaag de dag een nieuwe start maken, zorg er dan voor dat er nu en in de toekomst voldoende draagvlak voor is". Die uitspraak vonden we erg verstandig en bevrijdend. De Gendtse begijnen in Sint-Amandsberg bevestigden dit en gaven ons de begijnenzegen "voor de toekomst in de schoot van de kerk".

Alle nieuwe begijnhoven in Duitsland eren met hun naam en betrokkenheid de historische zusters, aan wie bijna niemand meer herinneringen heeft. Met het bestaan van de nieuwe hofjes wordt duidelijk, dat vrouwen "anders willen leven dan gewoonlijk" en tegenwoordig net als in het verleden in de gelegenheid zijn om voor het realiseren van dit doel ongebruikelijke wegen in te slaan. Voor vele vrouwen zijn de godsdienstige wortels belangrijker dan de aansluiting bij de kerk als instituut, enkele begijnhofjes bestempelen hun gemeenschap als spiritueel. In Bochum - "mijn christelijk-oecumenische begijnhof - kan een kerk, die door de kerkgemeente niet meer onderhouden kon worden, met behulp van de begijnengemeenschap voortaan geopend blijven. De begijnen organiseren daar regelmatig kerkdiensten en bidstonden.

"Met een goede traditie als ruggesteun is het gemakkelijk om tegenwoordig in het groot te denken.

U zult zich afvragen: "Waarom vindt deze nieuwe bewustwording van de begijnenbeweging juist in Duitsland plaats?"

Vele huidige levensomstandigheden doen mij denken aan de maatschappelijke ommekeer ten tijde van het ontstaan van de historische begijnenbeweging. Evenals toen laat deze bewustwording zich in de verschillende regio's niet precies verklaren.

Het zijn altijd individuen, die initiatieven ontplooiën en openstaan voor vernieuwing. Directe oorzaken hiervoor gaan van het verlangen naar een geestelijke gemeenschap, de wens tussen geestverwante vrouwen te leven, visionaire denkbeelden, een veilige haven voor economische en ecologische noodsituaties, tot aan feministische kritiek op het patriërchaat. Door de betrokkenheid van vrouwengroepen moet "Vrouwenland in vrouwenhand" ontstaan en de kennis van vrouwen en vrouwelijke spiritualiteit doorgegeven worden.

We zijn er zeker van dat er geen nieuw matriërchaat zal komen en dat de oude levenswijze van de begijnen daadwerkelijk teneinde is. Maar evenals vroeger is het nu nodig om vrijplaatsen voor vrouwen te creëren en solidariteit tussen vrouwen vorm te geven, van hof tot hof uiteenlopend. Zowel toen als nu proberen we de leemtes in de kerk en in de maatschappij op te vullen. Met belangeloosheid en betrouwbaarheid als belangrijkste grondslagen.

Met overtuiging, gemeenschapszin, bezieling, blijdschap en een vooruitziende blik.

Net zoals toen is het bestaan en de vrijwillige betrokkenheid van de begijnen een politieke kwestie en voor de mensen in hun omgeving een aanwinst.

Je kunt beter een beetje gek dan dan een mopperkont zijn.

Ik dank u voor uw aandacht.